

Çeviri

Çeviri Yayınlanma Tarihi: 30.09.2021

Her Türlü İrk Ayrımcılığının
Ortadan Kaldırılması Komitesi

Kolluk kuvvetleri tarafından ırksal
profilleme yapılmasının önlenmesi
ve bununla mücadele edilmesine
ilişkin 36 (2020) sayılı genel
tavsiye kararı*

CERD/C/GC/36

17 Aralık 2020

Committee on the Elimination of
Racial Discrimination (CERD)

General recommendation No. 36
(2020) on preventing and
combating racial profiling by law
enforcement officials *

CERD/C/GC/36

17 December 2020

Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme

Dağıtım: Genel
17 Aralık 2020

Özgün Dili: İngilizce

Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi

Kolluk kuvvetleri tarafından ırksal profillemeye yapılmasının önlenmesi ve bununla mücadele edilmesine ilişkin 36 (2020) sayılı genel tavsiye kararı*

I. Giriş

1. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi, doksan ikinci oturumunda, “Günümüz dünyasında ırk ayrımcılığı: ırksal profillemeye, etnik temizlik ve güncel küresel meseleler ve zorluklar” konulu bir istişare düzenlemeye karar vermiştir. Bu tematik istişare, 29 Kasım 2017 tarihinde Cenevre’de gerçekleştirilmiş ve bugüne kadar ırksal profillemeye ve etnik temizlikle mücadelede edinilen deneyimlerin, karşılaşılan zorlukların ve çıkarılan derslerin analizi ile birlikte sahada daha kapsamlı bir etki yaratmak için Komitenin ırksal profillemeye ve etnik temizliğe karşı çalışmalarını nasıl güçlendirebileceğine odaklanmıştır.

2. İstişarenin ardından Komite, Taraf Devletlere raporlama yükümlülükleri de dahil olmak üzere yükümlülüklerini yerine getirmelerinde yardımcı olmak için ırksal profillemenin önlenmesi ve ırksal profillemeye mücadele edilmesi konusunda rehberlik edecek genel bir tavsiye karar taslağı hazırlamak için çalışma niyetini beyan etmiştir. Bu genel tavsiye kararı, ırk ayrımcılığına karşı mücadelede tüm paydaşları ilgilendirmektedir ve Komite, bu kararın yayınlanması suretiyle topluluklar, halklar ve Devletler arasında demokrasinin, hukukun üstünlüğünün, barışın ve güvenliğin güçlendirilmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

3. Komite, doksan sekizinci oturumunda, tüm ilgili taraflarla istişare içerisinde ırksal profillemenin önlenmesi ve ırksal profillemenin mücadele edilmesine ilişkin genel bir tavsiye kararı taslağı hazırlamak amacıyla müzakerelere başlamıştır.¹ Komite ayrıca yapay zekanın ırksal profillemenin üzerindeki etkilerine vurgu yapmakla birlikte çeşitli alanlardan akademisyenlerle de istişarelerde bulunmuştur.

II. Yerleşik ilkeler ve uygulama

4. Komite, bu genel tavsiye kararı taslağını hazırlarken, öncelikle Taraf Devlet raporlarının gözden geçirilmesi ve başlıca genel tavsiye kararları bağlamında, kolluk kuvvetlerince gerçekleştirilen ırksal profillemeye yönelik kapsamlı uygulamalarını göz önünde bulundurmıştır. Komite; Devletlerin terörle mücadele bağlamında uyguladığı tedbirlerin amaçları itibarıyla veya uygulamada ırk, renk, soy veya ulusal ya da etnik köken temelinde ayrımcılık yapılmadığını ve yabancı uyrukluların ırksal ya da etnik profillemeye veya basamaklı önyargılara maruz bırakılmadığını teminat altına almasını tavsiye ettiği,

* Komite tarafından 102. Oturumda (16-24 Kasım 2020) kabul edilmiştir.

¹ Genel tavsiye karar taslağına yapılan katkılar şu adreste mevcuttur: www.ohchr.org/EN/HRBodies/CERD/Pages/GC36.aspx.

yabancı uyruklulara yönelik ayrımcılığa dair 30 (2004) sayılı genel tavsiye kararında (paragraf 10); Taraf Devletlerin esasen yalnızca bir kişinin fiziksel görünümüne, ten rengine veya fiziksel özelliklerine ya da bir ırka veya etnik gruba mensup olmasına veya o kişiyi daha fazla şüpheye maruz bırakan herhangi bir profillemeye dayanan sorgulama, tutuklama ve aramaları önlemek için gerekli adımları atmalarını tavsiye ettiği, ceza adalet sisteminin idaresi ve işleyişinde ırk ayrımcılığının önlenmesine dair 31 (2005) sayılı genel tavsiye kararında (paragraf 20) ve Devletlerin, Afrika kökenli insanların kolluk kuvvetleri, politikacılar ve eğitimciler tarafından ırk temelinde hedef alınması, damgalanması, basmakalıp önyargılara maruz bırakılması veya profillenmesi eğilimine karşı kararlı adımlar atmasını tavsiye ettiği, Afrika kökenli insanlara karşı ırk ayrımcılığına dair 34 (2011) sayılı genel tavsiye kararında (paragraf 31) ırksal profillemeye konusunu açıkça ele almıştır. İrksal profillemeye ilişkin başka tavsiye kararlar da mevcuttur. Bunlar arasında; Komitenin, kolluk görevlilerinin ırk, renk veya ulusal ya da etnik kökene dayalı ayırım yapmaksızın tüm insanların insan haklarının savunulmasını temin etmek üzere eğitim alması gerektiğini vurguladığı, insan haklarının korunması konusunda kolluk görevlilerinin eğitilmesine dair 13 (1993) sayılı genel tavsiye kararı (paragraf 2); Komitenin, ulusal azınlıkların, özellikle kökenleri veya kimliklerine dayalı ayrımcılığa maruz bırakılmaması gerektiğini vurguladığı, ulusal azınlıkların haklarına dair 23 (1997) sayılı genel tavsiye kararı (paragraf 4 (b)); Komitenin, Devletlerin kendi özel durumlarını göz önünde bulundurarak, polis Romanlara karşı, özellikle gözaltı ve tutuklama bağlamında yasa dışı güç kullanmasını önlemek ve Roman topluluklarıyla polis arasında güven tesis etmek için tedbirler almasını tavsiye ettiği, Romanlara karşı ayrımcılığa dair 27 (2000) sayılı genel tavsiye kararı (paragraf 13); Komitenin, “kesişimsellik” kavramından bahsettiği, cinsiyet ve din temelli ayrımcılık gibi ikili veya çoklu ayrımcılık durumlarını, böyle bir temele dayanan bir ayrımcılık vakasının Sözleşmenin 1. maddesinde belirtilen temel veya temellerle birlikte görülmesi bağlamında ele aldığı, Sözleşmedeki özel tedbirlerin anlamı ve kapsamına dair 32 (2009) sayılı genel tavsiye kararı (paragraf 7) ve ırkçı nefret söylemiyle mücadele edilmesine dair 35 (2013) sayılı genel tavsiye kararı sayılabilir.

5. Komite, sonuç gözlemlerinde, kolluk kuvvetleri tarafından ırksal profillemeye yapılmaya ilişkin endişelerini tekraren dile getirmiş ve Taraf Devletlerin bu uygulamaya son vermek üzere önlemler almasını tavsiye etmiştir.²

6. Bunlara ek olarak, diğer bazı uluslararası insan hakları mekanizmaları, ırksal profillemenin uluslararası insan hakları hukukunun ihlali anlamına geldiğini açıkça vurgulamıştır. İnsan Hakları Komitesi, 2009 yılında *Williams Lecraft / İspanya* davasında verdiği kararlar³, ırksal profillemeyi yasa dışı ayrımcılık olarak doğrudan nitelendiren ilk sözleşme organı olmuştur. İnsan Hakları Komitesi, daha yakın tarihli sonuç gözlemlerinde, kolluk kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen ve özellikle göçmenler, sığınmacılar, Afrika kökenli insanlar, ulusal azınlıklar ve Romanlar gibi dini ve etnik azınlıklara mensup kişiler dahil belirli grupları hedef alan sürekli ırksal profillemeye uygulamalarına ilişkin endişelerini düzenli olarak dile getirmiş⁴ ve bu endişeler, İşkenceye Karşı Komite nezdinde de yankı bulmuştur.⁵

7. 2001 yılında Güney Afrika'nın Durban kentinde düzenlenen Irkçılık, Irk Ayrımcılığı, Yabancı Düşmanlığı ve İlgili Hoşgörüsüzlüğe Karşı Dünya Konferansı'nda Üye Devletler tarafından kabul edilen Durban Eylem Planında, Devletler ırksal profillemeyi ortadan kaldırmak için etkili tedbirler tasarlamaya, uygulamaya ve icra etmeye teşvik edilmiştir. Bu kapsamda, polis ve diğer kolluk görevlilerinin kişileri soruşturmaya tabi tutmaya veya bir bireyin suç eyleminde bulunup bulunmadığını belirlemeye dayanak olarak

² CERD/C/RUS/CO/23-24, paragraf 15-16; CERD/C/CAN/CO/21-23, paragraf 15-16; CERD/C/ITA/CO/19-20, paragraf 27-28; CERD/C/ESP/CO/21-23, paragraf 27; CERD/C/SVN/CO/8-11, paragraf 8(d); CERD/C/POL/CO/20-21, paragraf 11 ; CERD/C/NLD/CO/19-21, paragraf 13-15; CERD/C/CHE/CO/7-9, paragraf 14 ve CERD/C/USA/CO/7-9, paragraf 8 ve 18.

³ CCPR/C/96/D/1493/2006.

⁴ CCPR/C/NZL/CO/6, paragraf 23-24; CCPR/C/AUT/CO/5, paragraf 19-20; CCPR/C/FRA/CO/5, paragraf 15; CCPR/C/ESP/CO/6, paragraf 8; CCPR/C/RUS/CO/7, paragraf 9 ve CCPR/C/USA/CO/4, paragraf 7.

⁵ CAT/C/USA/CO/3-5, paragraf 26; CAT/C/CPV/CO/1, paragraf 20; CAT/C/ARG/CO/5-6, paragraf 35 ve CAT/C/NLD/CO/7, paragraf 44-45.

ne derece olursa olsun ırk, renk, soy veya ulusal ya da etnik kökeni öne sürme uygulamalarını da ele alacak tedbirler üzerinde durulmuştur (paragraf 72).

8. İnsan Hakları Konseyi'ne 2007 yılında sunulan bir raporda; terörle mücadelede insan hakları ve temel özgürlüklerin geliştirilmesi ve korunması Özel Raportörü, 11 Eylül 2001'den bu yana çeşitli Devletlerdeki kolluk kuvvetlerinin bir kişinin varsayılan ırkı, etnik kökeni, ulusal kökeni veya dini gibi özellikleri içeren terörist profilleri temelinde tedbirler benimsediğini kaydetmiştir. Özel Raportör, "ırka" dayalı olarak terörist profili çıkarma uygulamalarının insan hakları ilkeleriyle bağdaşmadığını, bunların potansiyel teröristleri tespit etmek için uygun ve etkisiz araçlar olduğunu ve bu tür tedbirleri terörle mücadelede verimsiz hale getirebilecek önemli olumsuz sonuçlara yol açabileceğini vurgulamıştır.⁶

9. Bu genel tavsiye kararı, aynı zamanda, hiç kimseyi kapsam dışında bırakmama ve ilk önce en uzak noktaya ulaşma konusundaki kapsamlı taahhütleri ile Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündeminin uygulanması çerçevesinde ve bu Gündeme bir katkı olarak hazırlanmıştır. Bu karar, Komitenin bilhassa ülkeler içinde ve arasında eşitsizliklerin azaltılmasına dair Sürdürülebilir Kalkınma Amacı 10 ve sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumların teşvik edilmesine, herkesin adalete erişiminin sağlanmasına ve her düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumların kurulmasına dair Sürdürülebilir Kalkınma Amacı 16 ile ilişkili çalışmaları bakımından kritik giriş noktaları ve fırsatlar sunmaktadır.

III. Kapsam

10. Komite, kolluk kuvvetlerinin bir kişinin varsayılan ırkı, ten rengi, soyu veya ulusal veya etnik kökeni gibi belirli özelliklerine dayalı olarak çeşitli azınlık gruplarını hedef alan ırksal profillemeye uygulamaları konusundaki endişelerini sık sık dile getirmiştir. Komite, polis memurları ve sınır kontrol görevlileri gibi kolluk görevlilerinin görevlerini yerine getirirken keyfi durdurma, keyfi kimlik kontrolleri, tren istasyonlarında, trenlerde ve havalimanlarında herhangi bir kişinin zilyetliğindeki eşyaların rastgele denetimi ve keyfi gözaltılar ile ilgili olarak hazırladıkları raporlara dair endişelerini dile getirmiştir.⁷ Komite, belirli etnik grupların mensuplarına yönelik önyargıları ve hoşgörüsüzlüğü şiddetlendiren terör ve göç ile ilgili güncel endişeler nedeniyle ırksal profillemenin arttığını endişeyle gözlemlemiştir.

11. Komite; göçmenler, mülteciler ve sığınmacılar, Afrika kökenli insanlar, ulusal azınlıklar ve Romanlar da dahil olmak üzere ulusal ve etnik azınlıklar gibi belirli grupların ırksal profillemeye bağlamında en savunmasız kişiler olduğunu kabul etmiştir.⁸

12. Ayrıca Komite; güvenlik, sınır kontrolü ve sosyal hizmetlere erişim gibi alanlarda yapay zeka da dahil olmak üzere yeni teknolojik araçların artan kullanımının ırkçılığı, ırk ayrımcılığını, yabancı düşmanlığını ve diğer dışlama biçimlerini şiddetlendirme potansiyeline sahip olduğunu gözlemlemektedir. Bununla birlikte, bu genel tavsiye kararında Komite, kolluk kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen ırksal profillemeye ilgili olarak algoritmik karar vermeye ve yapay zekâya odaklanmaktadır. Dolayısıyla, potansiyel olarak zararlı yapay zekâ ile ilgili diğer birçok konu, bu kararın kapsamı dışındadır. Komite, bazı alanlarda yapay zekânın bir dizi karar verme sürecini daha etkili hale getirerek katkıda bulunabileceğinin farkında olmakla birlikte, kolluk uygulamaları bağlamında karar alma süreçlerinde yapay zekâdan faydalanılmasının gerçek bir algoritmik önyargı riskini beraberinde getirdiğinin de bilincindedir. Algoritmik profillemeye ciddi endişeler doğurmaktadır ve mağdurların haklarına ilişkin sonuçları çok ciddi olabilir.

⁶ A/HRC/4/26, paragraf 34 ve 83.

⁷ CERD/C/MUS/CO/20-23 ve Corr.1, paragraf 20-21; CERD/C/BLR/CO/20-23, paragraf 23-24; CERD/C/ESP/CO/21-23, paragraf 27; ve CERD/C/DEU/CO/19-22, paragraf 11.

⁸ CERD/C/MUS/CO/20-23 ve Corr.1, paragraf 20 ve CERD/C/RUS/CO/23-24, paragraf 15 (b) ve 16 (c); CERD/C/CAN/CO/21-23, paragraf 15 ve 16 (a)-(d) ve CERD/C/ITA/CO/19-20, paragraf 27-28.

IV. Irksal profillemenin tanımlanması ve anlaşılması

13. Uluslararası insan hakları hukukunda irksal profillemenin evrensel bir tanımı yoktur. Bununla birlikte, dünyanın tüm bölgelerinde sürekli karşılaşılan bir olgu olması itibarıyla, çeşitli uluslararası ve bölgesel insan hakları organları ve kurumları, bir takım ortak unsurlara sahip olan irksal profillemeye tanımlarını benimsemiştir. Irksal profillemeye; (a) kolluk kuvvetleri tarafından gerçekleştirilir, (b) kaynağını nesnel kriterler veya makul gerekçelerden almaz, (c) ırk, renk, soy, ulusal veya etnik kökene ya da bunların din, cinsiyet veya toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği, engellilik ve yaş, göçmenlik statüsü veya çalışma statüsü ya da diğer statüler gibi diğer ilgili temellerle kesişimine dayalıdır, (d) göçün kontrol edilmesi ve suçla mücadele, terörizmle veya yasaları ihlal ettiği ya da yasa ihlaliyle sonuçlanabileceği iddia edilen diğer faaliyetlerle mücadele gibi belirli bağlamlarda kullanılır.

14. Irksal profillemeye, davranış yoluyla ya da keyfi durdurma, arama, kimlik kontrolü, soruşturma ve gözaltına alma gibi eylemler yoluyla gerçekleştirilir.

15. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu, irksal profillemeyi; kaynağını objektif şüphelerden ziyade ırk, renk, etnik köken, dil, soy, din, uyruk veya doğum yeri veya bunların birleşimine dayalı tektipleştirmelerden alan, sözde kamu güvenliği ve koruma nedenleriyle benimsenmiş bir taktik olarak tanımlamıştır. Bu taktik, böylesi özelliklere sahip kişilerin belirli suç türlerini işlemeye meyilli olduklarına dair yanlış varsayıma dayalı olarak bireyleri veya grupları ayrımcı bir şekilde ayırma eğilimindedir.⁹ Arap İnsan Hakları Komitesi, irksal profillemenin; kolluk görevlilerinin objektif kanıtlar veya bireysel davranışlardan ziyade varsayılan ırk, renk, soy, uyruk, doğum yeri veya ulusal ya da etnik kökenle ilgili genellemelere veya tektipleştirmelere başvurusu olarak tanımlanabileceğini, bunun belirli bir bireyin bir suç faaliyetinde bulunduğunu veya bulunmakta olduğunu belirlemenin temeli olarak benimsendiğini ve ayrımcılık teşkil eden karar alma süreçleriyle sonuçlandığını belirtmiştir.¹⁰ Irkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu, 2007 yılında kabul edilen kolluk uygulamalarında ırkçılık ve ırk ayrımcılığıyla mücadeleye dair 11 sayılı genel politika tavsiye kararında irksal profillemeyi, herhangi bir nesnel ve makul gerekçe olmaksızın, polis tarafından kontrol, gözetim veya soruşturma faaliyetlerinde ırk, renk, dil, din, uyruk veya ulusal ya da etnik köken gibi gerekçelerin öne sürülmesi olarak tanımlamıştır.

16. 2015 yılında İnsan Hakları Konseyi'ne sunulan bir raporda, Irkçılık, Irk Ayrımcılığı, Yabancı Düşmanlığı ve İlgili Hoşgörüsüzlüğün Çağdaş Biçimleri Özel Raportörü, kolluk görevlileri tarafından irksal ve etnik profillemeye yapılmasının, genel anlamda kolluk kuvvetleri, emniyet ve sınır kontrol personelinin kişiler nezdinde ayrıntılı arama, kimlik kontrolü ve soruşturma yapmak veya bir kişinin suç faaliyetinde bulunup bulunmadığını belirlemek için ırk, renk, soy veya ulusal ya da etnik kökene dayalı uygulamalar yapması olarak anlaşıldığını belirtmiştir.¹¹

17. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri, irksal profillemenin; kolluk görevlilerinin kişileri durdurmak, detaylı arama ve kimlik kontrolü yapmak ve haklarında soruşturma yürütmek ya da bir kişinin suç faaliyetinde bulunup bulunmadığına karar vermek için nesnel kanıtlar veya bireysel davranışlardan ziyade ırk, renk, soy veya ulusal ya da etnik kökene dayalı genellemelere başvurusu süreci anlamına geldiğini ifade etmiştir. O halde irksal profillemeye, ayrımcılık teşkil eden karar alma süreçleriyle sonuçlanmaktadır. Yüksek Komiser ayrıca ister kolluk görevlilerinin bireysel tutum ve uygulamalarından, ister kolluk kurumlarının ayrımcı kültüründen veya politikalarından kaynaklansın, irksal profillemenin birçok kurumda uzun süredir devam eden bir uygulama olduğuna dikkat çekmiştir.¹²

18. Bu genel tavsiye kararı kapsamında irksal profillemeye, Durban Eylem Planının 72. paragrafında tanımlandığı şekliyle, yani polisin ve diğer kolluk görevlilerinin kişileri soruşturmaya tabi tutmaya veya bir bireyin suç eyleminde bulunup bulunmadığını

⁹ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu, "Amerika kıtasında Afrika kökenli insanların durumu" (The situation of people of African descent in the Americas)(2011), paragraf 143.

¹⁰ Bkz. Arap İnsan Hakları Komitesinin katkısı.

¹¹ A/HRC/29/46, paragraf 2.

¹² Birleşmiş Milletler, *Afrika Kökenli İnsanlara Karşı Irksal Profillemenin Önlenmesi ve Mücadele: İyi Uygulamalar ve Karşılaşılan Zorluklar* (2019), p.v.

belirlemeye dayanak olarak ne derece olursa olsun ırk, renk, soy veya ulusal ya da etnik kökeni öne sürme uygulaması olarak anlaşılmaktadır. Bu bağlamda ırk ayrımcılığı, genellikle din, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği, engellilik, yaş, göçmenlik statüsü ve iş statüsü veya diğer statüler gibi diğer temellerle kesişmektedir.

19. Kolluk görevlileri tarafından yapılan ırksal profillemeye uygulamalarına baskınlar, sınır ve gümrük kontrolleri, ev aramaları, gözetim için hedefleme çalışmaları, asayiş koruma veya yeniden tesis etme operasyonları veya göçmenlik kararları da dahil olabilir. Bu eylemler, devriye ekiplerinin hizmetleri ve terörle mücadele operasyonları bağlamında çeşitli şekillerde gerçekleştirilebilir.¹³

20. İrksal profillemeye; bilinçli veya bilinçsiz, bireysel veya kurumsal ve yapısal tektipleştirmeler ve önyargılarla bağlantılıdır. Tektipleştirici varsayımlar, insan haklarından yararlanılmasını sekteye uğratmak için uygulamaya konduğunda tektipleştirme, uluslararası insan hakları hukukunun ihlali haline gelir.¹⁴

V. Sözleşme kapsamındaki ilkeler ve genel yükümlülükler

21. Kolluk görevlilerinin gerçekleştirdiği ırksal profillemeye uygulamalarının tespit edilmesi, önlenmesi ve bunlarla mücadele edilmesi, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmenin hedeflerine ulaşılması sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır. Kolluk görevlilerinin ırksal profillemeye uygulamaları; (a) ırk, renk, soy veya ulusal ya da etnik kökene ya da diğer kesişen temellere dayalı ayrımcılık yapılmamasına ve (b) kanunlar önünde eşitliğe dayanan temel insan hakları ilkelerini ihlal eder. Ayrıca yasal hakları ve adil yargılanma hakkını ihlal edebilir. Bu ilke ve haklar, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin (Madde 2 ve 7) ve Sözleşmenin (Madde 2 ve 5(a)) temel dayanaklarıdır.

22. Sözleşmenin giriş kısmında, tüm insanların kanun önünde eşit olduğu ve her türlü ayrımcılık ve her türlü ayrımcılığa tahrik ve teşvik karşısında kanun tarafından eşit korunma hakkına sahip olduğu vurgulanmaktadır. İrksal profillemeye terimine Sözleşmede açıkça yer verilmemiş olsa da bu durum, Komiteyi ırksal profillemeye uygulamalarını tanımlamaktan ve ırksal profillemeye Sözleşmede belirtilen standartlar arasındaki ilişkiyi keşfetmekten alıkoymamıştır.

23. Sözleşmenin 2. maddesi uyarınca her Devlet; kişilere, kişi gruplarına veya kurumlara karşı hiçbir ırk ayrımcılığı eyleminde veya uygulamasında bulunmamayı ve ulusal ve yerel tüm kamu makamlarının ve kurumlarının bu yükümlülüğe uygun hareket etmesini sağlamayı taahhüt eder. İrksal profillemeye ırkçı olayları ve ırksal önyargıları ve tektipleştirmeleri teşvik etme ve kalıcılaştırma potansiyeline sahip bir uygulama olduğundan,¹⁵ Sözleşmenin ruhuna aykırıdır. Buna göre, Taraf Devletler, ırksal profillemeye yapılmamasını ve buna aracılık edilmemesini sağlamak amacıyla politikalarını, yasalarını ve düzenlemelerini gözden geçirmekle yükümlüdür. Taraf Devletler; yasaları, politikaları ve kurumları aracılığıyla ayrımcılığı ortadan kaldırmak için aktif olarak adımlar atmaları yükümlüdür. Ayrıca, ırksal profillemeye yasağı ile kamu makamlarının ve kurumlarının ırksal profillemeye yapmamasını sağlama yükümlülüğü, Sözleşmenin 5. maddesinden kaynaklanmaktadır. İrksal profillemeye uygulaması; ırk, renk veya ulusal ya da etnik köken ayrımı yapılmaksızın herkesin kanun önünde eşit olduğu ilkesiyle ve eşit muamele görme hakkıyla bağdaşmaz. Ayrıca, seyahat özgürlüğü hakkı gibi diğer medeni hakların ayırım gözetmeksizin güvence altına alınması ilkesiyle de bağdaşmaz.

24. Sözleşmenin 6. maddesi uyarınca, Taraf Devletlerin, kendi yetki alanları dahilindeki herkese her türlü ırk ayrımcılığı eylemine karşı etkili koruma sağlama yükümlülüğü vardır. Buna göre, Taraf Devletler, kamu makamlarının ve kamu kurumlarının ırksal profillemeye uygulamalarına müdahil olmamasını sağlamak için önleyici tedbirler almalıdır. 6. madde ayrıca, Taraf Devletlerin, yetki alanları dahilindeki herkese, herhangi bir ırk ayrımcılığı

¹³ Bkz. A/73/354

¹⁴ Örneğin bkz. Simone Cusack, " Bir insan hakları ihlali olarak toplumsal cinsiyet tektipleştirmesi" ("Gender stereotyping as a human rights violation"), Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından yaptırılan araştırmaya dair rapor (2013).

¹⁵ Örneğin bkz. CERD/C/IRL/CO/3-4, paragraf 18.

eylemine karşı etkili başvuru hakkı sağlamasını gerektirir. Taraf Devletler, iç hukuk düzenlerinin, ırksal profillemenin gerçekleştiğini ileri sürmek ve böyle bir uygulamaya son vermek için yeterli ve etkili mekanizmalar içermesini sağlamakla yükümlüdür. Taraf Devletler ayrıca, ırksal profilleme biçimindeki ırk ayrımcılığı sonucunda maruz kalınan zararlar için adil ve yeterli bir tazminat veya adil tazmin talep etme hakkını da teminat altına almalıdır. Taraf Devletler, bu hakkın etkili bir şekilde uygulanabilmesini sağlamakla yükümlüdür. ırksal profilleme uygulamasının belirli bir grup veya grupların mensuplarını düzenli olarak etkilediği gerçeği ışığında, Taraf Devletler, ırksal profilleme bağlamında hakların toplu olarak uygulanması için mekanizmalar oluşturma hususunu değerlendirmeye teşvik edilmektedir.

25. Sözleşmenin 7. maddesi, ırk ayrımcılığıyla mücadelede eğitim, öğretim, kültür ve bilginin rolünü vurgulamaktadır. ırksal profillemeyle ilgili olarak, Taraf Devletlerin ırk ayrımcılığı eylemlerine müdahil olmama yükümlülüğünün yerine getirilmesi, kamu makamlarının ve kamu kurumlarının davranışlarına bağlıdır. Bu nedenle, özellikle ulusal kolluk görevlilerinin yükümlülükleri konusunda gerektiği gibi bilgilendirilmesi büyük önem taşımaktadır.¹⁶ ırksal profilleme genellikle kamu makamlarının ve kamu kurumlarının kökleşmiş ve karşı çıkılmayan uygulamalarının sonucu olduğundan, Taraf Devletler, ulusal kolluk görevlilerinin ırksal profilleme uygulamalarından nasıl kaçınacakları konusunda yeterince farkındalık sahibi olmasını sağlamalıdır. Bu tür bir farkındalık sağlamak, ırksal profilleme uygulamalarını önlemeye ve kök saldıkları yerde bunların üstesinden gelmeye yardımcı olabilir. Buna göre, Taraf Devletler, kolluk görevi bulunan kamu makamları ve kurumlarının personelinin, ırksal profilleme uygulamaları yapmamalarını teminen uygun şekilde eğitilmesini sağlamalıdır.

VI. ırksal profillemenin sonuçları

26. Bir kişinin günlük yaşamında düzenli olarak ırksal profillemeye maruz kalabileceği göz önüne alındığında, ırksal profillemenin bireylerin ve toplulukların tutumları ve esenliği üzerinde olumsuz ve toplu etkileri bulunmaktadır.¹⁷ ırksal profilleme mağdurları, etkili başvuru hakkının ve tazmin edici araçların bulunmaması karşısında genellikle ırksal profillemenin etkisini hafife alır ve içselleştirir. ırksal profilleme, yasa dışı olmasının yanı sıra genel bir kolluk aracı olarak etkisiz olabilir ve ters tepebilir. Ayrımcı kolluk uygulamalarına maruz kaldıklarına inanan insanlar, kolluk kuvvetlerine daha az güvenme ve sonuç olarak işbirliğine daha az istekli olma eğilimindedir. Bu durum, potansiyel olarak kolluk kuvvetlerinin etkinliğini sınırlandırır. ırksal profilleme uygulamaları, kolluk kuvvetlerinin günlük rutinlerini etkiler ve bilinçli veya bilinçsiz eylemler yoluyla, etkilenen topluluklara mensup suç mağdurlarını destekleme kapasitesini sekteye uğratar. Adaletsizlik ve aşağılanma duygusu, kolluk kuvvetlerine yönelik güven kaybı, ikincil mağduriyet, misilleme korkusu ve yasal haklar veya hukuki yardımla ilgili bilgilere sınırlı erişim, suç ihbarlarının ve istihbarat amaçlı bilgilerin azalmasına neden olabilir.

27. ırksal profilleme ve nefret söylemi birbiriyle yakından ilişkilidir. Komite bu iki ayrımcılık türünü sıklıkla birlikte ele almıştır.¹⁸ ırksal veya etnik nefrete dayalı fikirlerin yayılması, medyada nefret söyleminin ısrarla kullanılması ve kamu görevlileri tarafından ırkçı siyasi söylemlerin dile getirilmesi, kolluk görevlilerinin gerçekleştirdiği ayrımcılık ve tektipleştirme uygulamalarını şiddetlendirmektedir. Nefret söylemine maruz kalan etnik gruplar da ırksal profillemenin hedefi haline gelecektir. Ayrıca, kolluk görevlilerinin gerçekleştirdiği ırksal profilleme uygulamaları, ırk ayrımcılığına maruz kalan grupları suç işlemeye daha yatkın gruplar olarak göstermektedir ve bu da kamu söylemini etkileyerek ırk temelli nefretin yayılmasını artıracaktır.

28. ırksal profilleme; insanların yaşam hakkı (Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 6. maddesi), kişi özgürlüğü ve güvenliği (Madde 9), özel hayatın gizliliği (Madde 17), dolaşım özgürlüğü (Madde 12), örgütlenme özgürlüğü (Madde 22) ve etkili bir

¹⁶ Bkz. 13 (1993) sayılı genel tavsiye kararı.

¹⁷ Örneğin bkz. A/HRC/24/52/Add.2, paragraf 57.

¹⁸ CERD/C/RUS/CO/23-24, paragraf 15-16; CERD/C/SVN/CO/8-11, paragraf 8-9 ve CERD/C/AUS/CO/18-20, paragraf 14.

hukuk yoluna başvurma hakkı (Madde 2 (3)) dahil olmak üzere medeni ve siyasi haklardan yararlanmaları üzerinde olumsuz bir etkiye neden olabilir.

29. Irksal profillemeye; insanların yeterli barınma hakkı (Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 11. maddesi), sağlık (Madde 12), eğitim (Madde 13-14) ve çalışma hakkı (Madde 6) gibi ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan tam olarak yararlanmasını da etkileyebilir.¹⁹

30. Kolluk görevlilerinin irksal profillemeye uygulamalarının, ceza adalet sistemi başta olmak üzere adalet sistemi idaresinin tüm seviyelerinde geniş kapsamlı sonuçları bulunmaktadır. Irksal profillemeye, aşağıdakilerle sınırlı olmamak üzere çeşitli sonuçlara yol açabilir: (a) Sözleşme kapsamında korunan belirli kategorilerdeki kişilere aşırı bir şekilde suçlu muamelesi yapılması, (b) suç ve etnik köken arasındaki yanlış, tektipleştirilmiş bağlantıların güçlendirilmesi ve suiistimal edici operasyonel uygulamaların ortaya çıkarak artması, (c) Sözleşme kapsamında korunan gruplarda orantısız tutukluluk oranları, (d) Sözleşme kapsamında korunan gruplara mensup kişilerin, kolluk görevlileri tarafından güç veya yetkinin kötüye kullanılmasına karşı daha savunmasız olması, (e) ırk ayrımcılığı ve nefret suçlarının gerçekten az ihbar edilmesi ve (f) hedeflenen toplulukların mensuplarına mahkemeler tarafından daha ağır cezalar verilmesi.

VII. Algoritmik profillemeye, irksal önyargı ve ayrımcılık

31. Hızlı teknolojik gelişmeler sayesinde algoritmik profillemeye, kolluk kuvvetlerinin eylemlerinde giderek daha belirgin hale gelmektedir veya bu eylemleri daha çok etkilemektedir.²⁰ Algoritmik profillemeye; büyük veri, otomatik karar alma ve yapay zekâ araç ve yöntemlerini içerebilir.²¹ Bu tür gelişmeler, kolluk görevlilerinin kararlarının ve eylemlerinin doğruluğunu, etkinliğini ve verimliliğini artırma potansiyeline sahip olsa da bunların aynı zamanda önyargıları yeniden üretmeleri ve güçlendirmeleri, ayrımcı uygulamaları ağırlaştırmaları veya bu tür uygulamalara yol açmaları bakımından da büyük bir risk söz konusudur.²² Özellikle yapay zekâ yöntemleri kullanıldığında algoritmik analiz ve karar alma süreçlerinin bulanıklığı göz önünde bulundurulursa, algoritmik profillemenin ayrımcı sonuçları genellikle insan kararlarından daha az belirgin ve tespit edilmesi daha zor olabilir ve dolayısıyla bu sonuçlara itiraz edilmesi daha büyük bir güçlük arz edebilir.²³ Ayrıca insan hakları savunucuları bu tür ayrımcı yöntemleri tespit etmek için yeterli teknolojik donanıma genellikle sahip değildir.

32. Sistemlerin tasarlanma şekli, sistemlerin üzerinde çalıştığı veri kümelerinin kökeni ve kapsamına ilişkin kararlar, geliştiricilerin bu veri kümelerine entegre edebileceği toplumsal ve kültürel önyargılar, yapay zeka modelleri ve yapay zeka modelinin çıktılarının pratikte uygulanma şekli dahil olmak üzere önyargıların algoritmik profillemeye sistemlerine yerleştirilmesinde kullanılabilecek çeşitli giriş noktaları vardır.²⁴ Özellikle de aşağıdaki veri

¹⁹ Ayrıca bkz. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, Madde 5.

²⁰ Algoritmik profillemeye; eğilimleri, kalıpları veya korelasyonları belirlemek için verileri analiz etmek amacıyla adım adım uygulanan herhangi bir bilgisayarlı tekniği içerir. Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, *Bugün ve Gelecekte Yasa Dışı Profillemeye Önleme Kılavuzu*, (Preventing Unlawful Profiling Today and in the Future: A Guide) (2018), s. 97.

²¹ Yaygın olarak kullanılmasına rağmen "yapay zekâ" ifadesi net olarak tanımlanmamıştır. Düşünce ve ifade özgürlüğü hakkının teşvik edilmesi ve korunması Özel Raportörü, yapay zekânın genellikle otomatikleştirilmiş, hesaplamalı karar vermeyle bağlantılı olarak artan bağımsızlık, hız ve ölçek için kısa yol olarak kullanıldığını kaydetmiştir. Bu, tek ve bağımsız bir olgu değildir. Daha ziyade, bilgisayarların karar verme ve problem çözme gibi normalde insanlar tarafından gerçekleştirilen belirli görevleri tamamlamasını veya bütün olarak üstlenmesini sağlayan süreçlerin ve teknolojilerin oluşturduğu bir "takımyıldızı" anlamına gelmektedir (A/73/348, paragraf 2).

²² Bkz. A/HRC/44/57.

²³ AI Now, "AI Now raporu: yakın vadede yapay zekâ teknolojilerinin sosyal ve ekonomik etkileri" (The AI Now report: the social and economic implications of artificial intelligence technologies in the near-term), 7 Temmuz 2016'da Beyaz Saray ve New York Üniversitesi Bilgi Hukuku Enstitüsü tarafından düzenlenen, halka açık AI Now sempozyumunun özeti, s. 7.

²⁴ A/73/348, paragraf 38.

ilişkili faktörler olumsuz sonuçlara katkıda bulunabilir: (a) kullanılan verilerin korunan özelliklerle ilgili bilgileri içermesi, (b) sözde vekil bilgilerinin verilere dahil edilmesi. Örneğin, şehirlerdeki ayrılmış alanlarla bağlantılı posta kodları genellikle dolaylı olarak ırk veya etnik köken belirtir, (c) kullanılan verilerin bir gruba karşı önyargılı olması²⁵ ve (d) kötü seçilmiş, eksik, yanlış veya güncel olmayan veriler de dahil olmak üzere kullanılan verilerin düşük kalitede olması.²⁶

33. Algoritmik profillemeye, belirli bölgelerde veya belirli gruplar ve hatta bireyler tarafından suç eylemi gerçekleştirilmesi olasılığını belirlemek için kullanıldığında özel riskler ortaya çıkar. Gelecekteki muhtemel olayları tahmin etmek için geçmiş verilere dayanan öngörüye dayalı polislik, bilhassa kullanılan veri kümeleri yukarıda açıklanan bir veya daha fazla kusurdan muzdarip olduğunda, ayrımcı sonuçlara kolaylıkla neden olabilir.²⁷ Örneğin, bir mahalleyle ilgili geçmişe ait gözaltı verileri, ırksal açıdan önyargılı polislik uygulamalarını yansıtabilir. Öngörüye dayalı bir polislik modeline dahil edilmeleri halinde, bu verilerin kullanımı, o mahallede gereğinden fazla polislik uygulaması yapılmasına yol açarak gelecekteki tahminlerin aynı önyargılı şekilde yönlendirilmesi riskini doğurur ve bu da o mahallede daha fazla gözaltı işlemine yol açarak tehlikeli bir geri dönüş yaratır.

34. Yargı sistemlerinde de benzer mekanizmaların mevcut olduğu bildirilmiştir.²⁸ Devletler, bir yaptırım uygularken veya birinin cezaevine gönderilip gönderilmeyeceğine, kefaletle serbest bırakılıp bırakılmayacağına ya da başkaca bir ceza alıp almayacağına karar verirken, bir bireyin gelecekte bir veya daha çok suç işleme olasılığını öngörmek amacıyla algoritmik profillemeye giderek daha fazla başvurmaktadır. Yetkililer, algoritma tarafından atanan ve genellikle gizli tutulan bir puana dayanarak kişinin teşkil ettiği “tehlikenin” seviyesini değerlendirmek üzere bireyin, ailesinin ve arkadaşlarının suç geçmişi ile iş ve akademik geçmişi de dahil olmak üzere sosyal durumları hakkında bilgi toplamaktadır. Algoritmik profillemenin bu şekilde kullanılması, yukarıdaki 33. paragrafta yer verilenlere benzer endişeler doğurur.

35. Belirli demografik grupları izlemek ve kontrol etmek için yüz tanıma ve gözetim teknolojilerinin giderek artan kullanımı; özel hayatın gizliliği hakkı, barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, ifade özgürlüğü ve dolaşım özgürlüğü dahil olmak üzere birçok insan hakkıyla ilgili endişeleri artırmaktadır. Bu teknolojiler, kişilerin kimliklerini yüz geometrilerine göre otomatik olarak tespit etmek için tasarlanmıştır.²⁹ Dolayısıyla potansiyel olarak insanları ırk, renk, ulusal veya etnik köken ya da toplumsal cinsiyet gibi ayrımcılık temellerine dayanarak profilemektedir.³⁰ Gerçek zamanlı yüz tanıma teknolojisi ile donatılmış kameralar, kişilerin işaretlenmesi ve takibi amacıyla yaygın olarak kullanılmaktadır.³¹ Bu, Hükümetlerin ve diğer tarafların, muhtemelen korunan özelliklere dayalı olarak çok sayıda bireyin hareketlerinin kayıtlarını tutmasını sağlayabilir.³² Ayrıca yüz tanıma teknolojisinin doğruluğunun, değerlendirilen kişilerin rengine, etnik kökenine veya toplumsal cinsiyetine bağlı olarak farklılık gösterebileceği ve bunun da ayrımcılığa yol açabileceği ortaya konmuştur.³³

²⁵ Örneğin, bir grubun mensuplarını orantısız şekilde etkileyen gözaltılar gibi geçmişteki ayrımcı uygulamalar profillemeye için kullanılan verilere yansıtıldığında bu, algoritmik profillemenin sonuçlarını etkileyecektir.

²⁶ Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, “#BüyükVeri: veri destekli karar vermede ayrımcılık” (#BigData: discrimination in data-supported decision making), FRA Odak belgesi (2018), s. 4-5.

²⁷ Bkz. Rashida Richardson, Jason M. Schultz ve Kate Crawford, “Kırlı veriler, kötü tahminler: Sivil hak ihlalleri polis verilerini, öngörüye dayalı polislik sistemlerini ve adaleti nasıl etkiliyor?” (Dirty data, bad predictions: how civil rights violations impact police data, predictive policing systems, and justice), *New York University Law Review*, cilt 94 (Mayıs 2019).

²⁸ Örneğin, bkz. Julia Angwin ve diğerleri, “Makine yanlılığı” (Machine bias), ProPublica, 23 Mayıs 2016.

²⁹ A/HRC/44/57, paragraf 14.

³⁰ A/HRC/41/35, paragraf 12.

³¹ A/HRC/39/29, paragraf 14.

³² A/HRC/41/35, paragraf 12.

³³ Bkz. Joy Buolamwini ve Timnit Gebru, “Toplumsal cinsiyetin tonları: ticari toplumsal cinsiyet sınıflandırmasında kesişimsel doğruluk farklılıkları” (Gender shades: intersectional accuracy disparities in commercial gender classification), *Proceedings of Machine Learning Research*, cilt 81 (2018), Adalet, Hesap Verebilirlik ve Şeffaflık Konferansı bildirileri. Inioluwa Deborah Raji ve Joy

36. Bazı durumlarda, bireylerin etnik kökenini veya uyruğunu belirlemek için DNA testlerinde algoritmalar kullanılmaktadır. Bu tür DNA testlerinin sonuçları, profillemeye yol açabilir. Komite, bilim camiasındaki fikir birliği doğrultusunda, bir bireyin DNA bileşimi ile etnik kökeni veya uyruğu arasında doğrudan bir bağlantı olmadığını belirtir. Bu nedenle Komite; Devletler ve kolluk kurumları, özellikle de sınır güvenliği kurumları tarafından DNA profilleme yönteminin kullanılmasını kınar. Buna ek olarak, DNA profilleme çalışması sonuçları, kolluk kuvvetleri tarafından, belirli etnik azınlıkların şiddete daha yatkın olduğu ve dolayısıyla bu grupların ayrımcı polis uygulamalarına maruz kaldığı yönünde asılsız iddialarda bulunmak için kullanılmıştır.³⁴

VIII. Tavsiyeler

37. Hükümetler, kolluk kurumları ve sivil toplum örgütleri tarafından ırksal profilleme sorunuyla mücadele etmek için çeşitli stratejiler benimsenmiştir. Komite, bu stratejilerin, Komitenin Devletlere ve diğer aktörlere yönelik tavsiyelerinin temelini oluşturduğu görüşündedir.

A. Mevzuat ve politikayla ilgili tedbirler

38. Bir ön koşul olarak ve başka tedbirlere halel getirmeksizin, medeni hukuk ve idare hukuku ile ceza hukuku da dahil olmak üzere ırk ayrımcılığına karşı tam kapsamlı mevzuat, ırksal profillemeyle etkin bir şekilde mücadele etmek açısından vazgeçilmez bir unsurdur. Devletler, kolluk görevlilerinin ırksal profilleme uygulamalarını tanımlayan ve yasaklayan kanunlar ve politikalar hazırlamalı ve bunları etkili bir şekilde uygulamalıdır. Bu tür tedbirlere, standart çalışma prosedürleri ve davranış kuralları da dahil olmak üzere iç politikaların insan hakları standartları ve ilkeleri ile uyumlu olmasını sağlayan, kolluk kurumlarına yönelik açık bir rehberlik eşlik etmelidir. Devletler ayrıca ırksal profillemeyi potansiyel olarak mümkün kılan veya kolaylaştıran yasa ve düzenlemelerin bilincinde olmalıdır. Bu kanunları tespit etmek ve gerektiği şekilde değiştirmek ya da yürürlükten kaldırmak için çalışmalar yapılmalıdır.

39. Devletler, kolluk kurumlarının, ilgili gruplarla istişare ederek, ırksal profillemeyi önlemek için, durdurma ve arama uygulamalarına dair kesin standartlar barındıran ayrıntılı kılavuzlar hazırlamasını sağlamalıdır. Bu kurumlar, etkili ve bağımsız iç ve dış izleme mekanizmaları kurmalı ve görevi kötüye kullanma durumlarında uygulanacak disiplin tedbirlerini belirlemelidir. Ayrıca, iç politika ve uygulamalardaki boşlukları belirlemek amacıyla bağımsız uzmanların yardımıyla periyodik denetimler yapılmalıdır. Bu tür prosedürlerin sonuçlarına ilişkin şeffaf yaklaşım benimsenmesi kuvvetle tavsiye edilir. Zira böylesi bir yaklaşım, kolluk kurumlarının hesap verebilirliğini güçlendirebilir ve hedeflenen bireyler ve toplulukların kolluk görevlilerine yönelik güvenini destekleyebilir.

40. Sözleşmenin 6. maddesi uyarınca Devletler, yetki alanları dahilindeki herkes için, Sözleşmeye aykırı olarak o kişilerin insan haklarını ve temel özgürlüklerini ihlal eden her türlü ırk ayrımcılığı eylemine karşı etkili koruma ve hukuk yolları ile böylesi bir ayrımcılık sonucu yaşanan her türlü zarara yönelik adil ve yeterli tazminat ya da tazmin hakkını güvence altına almalıdır.

41. Devletler; yetkili makamlar, topluluklar, kesişen ayrımcılık biçimlerine maruz kalan grupları temsil edenler de dahil olmak üzere sivil toplum örgütleri ve ulusal insan hakları kurumları arasında işbirliği modellerini teşvik ederek mağdur merkezli yaklaşımları benimsemeye ve destek hizmetlerini etkin bir şekilde koordine etmeye teşvik edilmektedir. Komite, Sözleşmenin 5(a) ve 6. maddeleri arasındaki bağlantıyı vurgular ve ceza

Buolamwini, "Uygulanabilir denetim: ticari yapay zekâ ürünlerinin önyargılı performans sonuçlarının kamuoyuna açık şekilde adlandırılmasının etkisinin araştırılması" (Actionable auditing: investigating the impact of publicly naming biased performance results of commercial AI products) (2019), Yapay Zekâ, Etik ve Toplum Konferansı.

³⁴ Ruha Benjamin, *Teknoloji Yarışı: Yeni Jim Yasası için Kölelik Karştı Araçlar (Race After Technology: Abolitionist Tools for the New Jim Code)* (Polity, 2019).

yargılamalarında ırksal profilleme etkisinin kalıcı olmasını önlemek için yargı makamlarına ve adaleti tecelli ettiren diğer organlara etkin bir şekilde danışılması ve söz konusu paydaşların böylesi süreçlere dahil edilmesi gerektiğini belirtir.

B. İnsan hakları eğitimi ve öğretimi

42. Devletler; kolluk kurumları için kolluk görevlileri nezdinde önyarguların çalışmaları üzerindeki etkisi konusunda farkındalık yaratan ve ayrımcı olmayan davranışların nasıl sağlanacağını gösteren özel ve zorunlu eğitim programları geliştirmelidir. Mensupları kesişen ayrımcılık biçimlerine maruz kalanlar da dahil olmak üzere damgalanmış gruplar, mümkünse bu tür eğitimlerin hazırlanması ve uygulanması süreçlerine dahil edilmelidir. Kolluk kurumları, ayrımcılığa ve önyargıya dayalı polislik uygulamalarına karşı hizmet içi eğitimin, tektipleştirmeye ve önyargılara açık alanlarda takdir yetkisini sınırlamayı ve gözetimi artırmayı amaçlayan kurumsal müdahalelerle pekiştirilmesini sağlamalıdır. Ayrıca, eğitimin tutum ve davranışları değiştirme konusundaki sınırlılıkları hakkındaki endişeler dikkate alındığında, ayrımcılık yapmama ve önyargı eğitiminin, istenen etkiyi yaratmasını sağlamak için düzenli olarak değerlendirilmesi ve güncellenmesi gerekmektedir.

43. Verileri yorumlayan yapay zekâ uzmanları ve yetkililerin, ırksal önyargı içerebilecek veya böylesi önyarguların ortaya çıkmasıyla sonuçlanabilecek veri girişlerini önlemek için temel hakları net bir şekilde anlaması şarttır. Devletler, diğer yetkililerin yanı sıra, verileri yorumlayan uzmanlar ve yetkililere, yargı mensuplarına ve kolluk görevlilerine ırkçılık ve ırk ayrımcılığı konusunda eğitim vermelidir. Devletler, ırk ayrımcılığını yasaklayan, uygulanması zorunlu şartlara dayalı satın alma politikaları geliştirmelidir.

44. Devletler, ulusal insan hakları kurumları ve uzman kuruluşlarla işbirliği içinde, sivil toplum örgütlerinin algoritmik önyargı ve gelişen teknolojiler konusunda eğitim almasını teşvik etmelidir.

45. Polis memurlarının ayrımcılık yapmamasını sağlamak için insan hakları eğitimi ve öğretimi hayati önem taşımaktadır. Ulusal insan hakları kurumları, sivil toplum örgütleriyle işbirliği içinde, kolluk görevlilerinin eğitiminde, ayrımcılığa yol açabilecek yeni teknolojik araçların denetlenmesinde ve uygulamaya dair diğer risklerin belirlenmesinde merkezi bir rol oynayabilir.³⁵

C. İşe alım tedbirleri

46. Devletler, kolluk kurumlarının, hizmet ettikleri nüfusun yapısını yansıtan ve çeşitlilik arz eden bir işgücünü teşvik eden işe alma, elde tutma ve ilerleme stratejileri geliştirmesini sağlamalıdır. Bu tür stratejiler, iç kotaların belirlenmesini ve etnik azınlıklar için bir işe alım programı geliştirilmesini içerebilir. Bu, karar verme süreçlerinin daha önyargısız olmasını sağlamak amacıyla kurumların kültürünü ve personelin tutumlarını etkileme potansiyeline sahiptir.

47. Devletler, kolluk kurumlarının işe alım ve terfi politikalarını düzenli olarak değerlendirmesini ve gerekirse, çeşitli ulusal veya etnik azınlık gruplarının ve din, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, engellilik ve yaş gibi özellikler temelinde kesişen ayrımcılık türlerine maruz kalan grupların yeterince temsil edilmemesini etkili bir şekilde ele almak için geçici özel tedbirleri uygulamaya koymasını sağlamalıdır.

D. Toplum destekli polislik

48. Devletler, kolluk kurumlarının, farklı toplulukların kendine has bağlamını, dinamiklerini ve ihtiyaçlarını dikkate alan, ırk ayrımcılığıyla karşı karşıya kalan bireyler ve gruplarla etkin bir şekilde ilişki kurmaya yönelik stratejiler geliştirmesini sağlamalıdır. Bu, iletişimi geliştirmeye, ayrıca güvensizlik ve ırksal profilleme düzeylerini azaltmaya yardımcı olacaktır. Polis-toplum diyalogu; topluluk liderliği düzeyinde kadınlar da dahil olmak üzere

³⁵ Nikaragua katkısı.

birçok grup yeterince temsil edilmediğinden ve özel ve hassas sosyal yardım çabalarına ihtiyaç duyabileceğinden, topluluk liderlerinin ötesini de kapsayacak şekilde genişletilmelidir. Polis tarafından en çok hedef alınan gençler bu bakımdan önemli bir örnek olacaktır.

49. Devletler, polisten ve diğer kolluk kurumlarından gelen kamuya açık bilgilerin güvenilir ve nesnel istatistiklere dayanmasını ve ayrımcılığa maruz kalan etnik gruplara karşı tektipleştirmenin ve önyargıların sürdürülmemesini sağlamak için tedbirler almalıdır. Buna ek olarak, Devletler, şüphelilerle ilgili olarak varsayılan ırk, renk, soy veya ulusal ya da etnik kökenle bağlantılı kişisel verileri ifşa etmekten, söz konusu ifşa, bir aranan kişi ilan örneğinde olduğu gibi kesinlikle gerekli olmadıkça ve yasal bir amaca hizmet etmedikçe kaçınmalıdır.

E. Ayrıştırılmış veriler

50. Devletler; kimlik kontrolleri, trafik çevirmeleri ve sınır aramaları gibi ilgili kolluk uygulamalarına ilişkin ayrıştırılmış nicel ve nitel verileri düzenli olarak toplamalı ve izlemelidir. Bu veriler, kesişen biçimleri de dahil olmak üzere ırk ayrımcılığının yasaklanmış temellerine dair bilgileri ve kolluk uygulamalarının nedenleri ile uygulamaların sonucunu içerebilir. Bu tür uygulamalar aracılığıyla üretilen anonimleştirilmiş istatistikler, halka açık hale getirilmeli ve yerel topluluklarla istişare edilmelidir. Veriler; insan hakları standartları ve ilkeleri, veri koruma düzenlemeleri ve gizlilik teminatlarına uygun olarak toplanmalıdır. Bu bilgiler kötüye kullanılmamalıdır.

51. Devletler ayrıca, bilhassa bir gerçek kişinin işteki performansı, ekonomik durumu, sağlığı, kişisel tercihleri, ilgi alanları, güvenilirliği, davranışları, yeri veya dolaşımıyla ilgili boyutları analiz veya tahmin etmek için o kişinin belirli kişisel yönlerini değerlendirmek amacıyla kişisel verilerin kullanımını içeren, kişisel verilerin otomatik olarak işlenmesi uygulamalarına karşı tedbir almalı ve koruma sağlamalıdır.³⁶

F. Hesap Verebilirlik

52. Devletler, yurttaşlardan ırk ayrımcılığı, ırkçılık ve ırksal ve etnik profillemeye şikayetlerini almak için kolluk kurumlarından ve diğer ilgili kurumlardan bağımsız bir raporlama mekanizması oluşturmalıdır.³⁷ Böyle bir mekanizma, iddiaları hızlı ve etkili bir şekilde soruşturma ve sivil toplum ve insan hakları izleme organları ile uyum içinde çalışma yetkisine sahip olmalıdır. Ayrıca bulgularını veri koruma düzenlemeleri ve insan hakları standartlarına uygun olarak kamuoyuyla paylaşmalıdır. Bu tür mekanizmalar, kesişimsel ayrımcılık durumlarında engelli kişilerin özel ihtiyaçlarını dikkate almalıdır.

53. Devletler, ayrımcı davranışları önlemek için kolluk kuvvetlerinin hem içinde hem de dışında gözetim mekanizmaları kurmalıdır. Bu tür mekanizmalar, ırksal profillemeye mücadele etmek ve bunu önlemek için iç yönergeler, politikalar ve düzenlemeler geliştirmeli ve bunları ihlal eden yetkililere disiplin cezası vererek iç hesap verebilirliği sağlamalıdır.

54. Kolluk kurumlarının içerisinde yer aldığı ırksal profillemeye vakaları, uluslararası insan hakları standartlarına uygun olarak etkin bir şekilde soruşturulmalıdır. Sorumlular yargılanmalı, suçlu bulunurlarsa uygun cezalarla cezalandırılmalı ve mağdurlara tazminat verilmelidir.

55. Devletler, kolluk kurumları bünyesindeki üst düzey yetkililerin, kurumları içinde ayrımcı olmayan politika ve uygulamaları teşvik etmesini sağlamalı, personelin davranışlarını titizlikle izlemeli ve bağımsız iç gözetim mekanizması aracılığıyla personeli

³⁶ 2008/977/JHA sayılı Konsey Çerçeve Direktifini yürürlükten kaldıran, suçların önlenmesi, soruşturulması, tespiti veya kovuşturulması ya da cezaların infaz edilmesi amacıyla kişisel verilerin yetkili makamlar tarafından işlenmesine ilişkin olarak gerçek kişilerin korunmasına ve bu verilerin serbest dolaşımına dair 27 Nisan 2016 tarihli ve 2016/680 (EU) sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Direktifi, Madde 3(4).

³⁷ Irkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu, 11 sayılı genel politika tavsiye kararı, paragraf 10 ve açıklamalar.

görevi suiistimalden sorumlu tutmalıdır.³⁸ Bu eylemler, personelin karar verme süreçlerine ve uygulamalarına ilişkin verilerin mevcudiyeti ve analizi yoluyla desteklenebilir. Üst düzey yetkililer ayrıca, marjinal gruplar ve topluluklar üzerinde orantısız bir etki yaratabilecek, terörle mücadele de dahil olmak üzere çeşitli alanlardaki mevzuat ve operasyonların uygulanmasının etkisini gözden geçirmelidir.

56. Ulusal insan hakları kurumları ve sivil toplum örgütleri, ırksal profillemeye vakalarını izlemeye ve profillemeye mağdurlarına yardım etmeye teşvik edilmektedir. Bu kurum ve kuruluşlar kamuoyu farkındalığını artırmalı, bulguları duyurmalı, reformlar için lobi yapmalı ve gerek kolluk kurumları gerekse diğer ulusal ve yerel kurumlarla yapıcı bir şekilde ilişki kurmalıdır.

57. Uluslararası ve bölgesel insan hakları mekanizmaları, ulusal insan hakları kurumları ve eşitlik kurumları, sivil toplum grupları ve halk, kolluk kurumlarının ayrımcı uygulamaları hakkında şikayette bulunma imkanına sahip olmalıdır. Halk, bağımsız mekanizmalar aracılığıyla şikayette bulunabilmelidir.

G. Yapay zeka

58. Devletler, kolluk uygulamaları yapmak amacıyla kullanılan algoritmik profillemeye sistemlerinin uluslararası insan hakları hukuku ile tam uyumlu olmasını sağlamalıdır. Bu amaçla, Devletler bu tür sistemleri tedarik etmeden veya uygulamadan önce, kullanım amaçlarını belirlemek ve insan hakları ihlallerini önleyen parametreleri ve teminatları mümkün olduğunca doğru bir şekilde düzenlemek için uygun yasal, idari ve diğer tedbirleri almalıdır. Bu tür tedbirler, özellikle algoritmik profillemeye sistemlerinin uygulanmasının ayrımcılığa uğramama hakkını, kanunlar önünde eşitlik hakkını, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını, masumiyet karinesini, yaşam hakkını, özel hayatın gizliliği hakkını, seyahat özgürlüğünü, barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğünü, keyfi tutuklama ve diğer müdahalelere karşı korunma özgürlüğünü ve etkili başvuru hakkını sekteye uğratmamasını sağlamaya yönelik olmalıdır.

59. Devletler, veri toplamada temsil eksikliği nedeniyle yanlış tanımlamaya yol açabilecek yüz tanıma teknolojilerini kullanmadan önce potansiyel insan hakları etkisini dikkatli bir şekilde değerlendirmelidir. Ulusal düzeyde uygulamaya geçirmeden önce Devletler, ten rengine dayalı olarak muhtemel yanlış tanımlama ve profillemeye vakalarını azaltmak için nüfusun farklı yapısını yansıtan bireyleri içeren bağımsız bir gözetim organının gözetimi altında bir pilot dönem uygulaması yapmayı değerlendirmelidir.

60. Devletler, kolluk uygulamaları yapmak amacıyla kullanılan algoritmik profillemeye sistemlerinin şeffaf şekilde tasarlanmasını sağlamalı, araştırmacıların ve sivil toplumun koda erişmesine ve onu incelemeye tabi tutmasına izin vermelidir. Bu sistemlerin insan hakları üzerindeki etkileri yaşam döngüleri boyunca sürekli olarak değerlendirilmeli ve izlenmelidir. İnsan haklarına yönelik riskler veya zararlar tespit edilirse Devletler uygun hafifletme tedbirlerini almalıdır. Bu süreçler; ırk, renk, soy veya ulusal ya da etnik kökene dayalı olarak algoritmik profillemenin muhtemel ve fiili ayrımcı etkilerini ve bunların din, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği, engellilik, yaş, göçmenlik statüsü, çalışma statüsü veya diğer statüler gibi diğer temellerle kesişimlerini incelemelidir. Bu incelemeler, mümkünse, bu tür sistemlerin geliştirilmesinden veya satın alınmasından önce ve en azından sistemlerin tam kullanım dönemi öncesinde ve kullanım dönemi boyunca gerçekleştirilmelidir. Bu tür süreçler, topluluk etki değerlendirmelerini içermelidir. Değerlendirme ve hafifletme süreçlerine, potansiyel olarak veya fiilen etkilenen gruplar ile ilgili uzmanlar da dahil edilmelidir.

61. Devletler, algoritmik profillemeye sistemlerinin kullanımında şeffaflığı sağlamak için tüm uygun tedbirleri almalıdır. Bu, bu tür sistemlerin kullanımının kamuya açıklanmasını ve sistemlerin çalışma biçimlerinin, kullanılan veri setlerinin ve insan haklarına yönelik zararları önlemek veya azaltmak için alınan tedbirlerin anlamlı açıklamalarını içerir.

³⁸ Bkz. yukarıdaki paragraf 53.

62. Devletler, bağımsız gözetim kurumlarının kamu sektörü tarafından yapay zekâ araçlarının kullanımını izleme ve bunların eşitsizlikleri derinleştirmemesini veya ayrımcı sonuçlar üretmemesini sağlamak için söz konusu araçları Sözleşmeye uygun olarak geliştirilen kriterler doğrultusunda değerlendirme yetkisine sahip olmalarını temin edecek tedbirler almalıdır. Devletler ayrıca, eksiklikleri değerlendirmek ve gerekli düzeltici önlemleri almak için bu tür sistemlerin işleyişinin düzenli olarak izlenmesini ve değerlendirilmesini sağlamalıdır. Bir teknolojinin değerlendirilmesi neticesinde elde edilen sonuçlar, ayrımcılık veya diğer insan hakları ihlalleri açısından yüksek bir riske işaret ettiğinde, Devletler bu tür bir teknolojinin kullanımından kaçınmak için tedbirler almalıdır.

63. Devletler, kolluk uygulamaları alanında yapay zekâ sistemlerinin özel sektör tarafından tasarlanması, dağıtılması ve uygulanmasının insan hakları standartlarına uygun olmasını sağlayacak tedbirler almalıdır. Devletler ayrıca, şirketlerin ırk ayrımcılığına veya genel olarak Sözleşmeyi ihlal etmesi muhtemel diğer herhangi bir ayrımcılığa yol açabilecek algoritmaların programlanması, kullanılması ve ticarileştirilmesinde uymaları gereken kılavuz ilkelerin ve davranış kurallarının benimsenmesini ve periyodik olarak gözden geçirilmesini sağlamalıdır.

64. Devletler; algoritma geliştirme, öğrenme, pazarlama ve kullanma sürecinde kamu kurumlarının, özel işletmelerin ve diğer ilgili kuruluşların (a) İş Dünyası ve İnsan Haklarına Dair Rehber İlkeler (özellikle 1-3, 11 ve 24 numaralı ilkeler) doğrultusunda eşitlik ve ayrımcılık yapmama ilkelerine uymasını ve genel anlamda insan haklarına saygı duymasını, (b) ihtiyatlılık ilkesine ve şeffaflığı sağlamak için çıkarılan her türlü idari veya yasal tedbire uymasını, (c) kolluk kuvvetlerinin bireylere ilişkin özel verilere erişimi olup olmadığını kamuoyuna açıklamasını ve (d) Sözleşmeyle korunan sosyal gruplar üzerinde eşit olmayan veya orantısız etkilere neden olmaktan kaçınmasını sağlayan düzenlemeleri kabul etmelidir.

65. Devletler, tüm algoritmik önyargı vakalarının usulüne uygun olarak soruşturulmasını ve yaptırımların uygulanmasını sağlamalıdır.

66. Devletler, kolluk uygulamaları yapılması amacıyla algoritmik profillemeye sistemleri geliştiren, satan veya işleten şirketlerin, insan haklarına yönelik riskleri tanımlamak ve bu haklara saygı gösterilmesini sağlamak için sosyoloji, siyaset bilimi, bilgisayar bilimi ve hukuk gibi birden fazla disiplinden bireyleri sürece dahil etme sorumluluğuna sahip olmasını sağlamalıdır. Bu amaçla Devletler, şirketleri, insan hakları durum değerlendirme süreçlerini yürütmeye teşvik etmelidir. Bu süreçler; (a) insan haklarına yönelik mevcut veya muhtemel olumsuz etkileri tespit etmek ve değerlendirmek için değerlendirmeler yapılmasını, (b) bu değerlendirmeleri bütünsel hale getirmek ve insan haklarına yönelik olarak tespit edilen olumsuz etkileri önlemek ve azaltmak için uygun adımların atılmasını, (c) şirketlerin çabalarının etkinliğinin izlenmesini ve (d) insan hakları üzerindeki etkilerini nasıl ele aldıklarına dair resmi olarak raporlama yapmalarını gerektirir.³⁹

67. İnsan hakları üzerindeki olumsuz etkileri tespit etme, değerlendirme, önleme ve azaltma sürecinde şirketler, yukarıdaki 27. paragrafta özetlenen, verilerle ilgili faktörlere özellikle dikkat etmelidir. Ayrımcı sonuçları ve insan haklarına yönelik diğer olumsuz etkileri önlemek için eğitim verileri seçilmeli ve modeller tasarlanmalıdır. Ayrıca şirketler, algoritmik profillemeye sistemleri geliştiren ekiplerde çeşitliliğe, eşitliğe ve diğer kapsayıcılık araçlarının uygulanmasına özen göstermelidir. Şirketler ayrıca algoritmik profillemeye sistemlerinin bağımsız üçüncü taraflarca denetlenmesine açık olmalıdır.⁴⁰ Ayrımcılık veya diğer insan hakları ihlalleri riskinin hafifletilmesinin çok zor veya imkansız olduğunun değerlendirildiği durumlarda, bunun bir Devletin planlı veya öngörülebilir kullanımının kendine has yapısından kaynaklandığı durumlar da dahil olmak üzere, özel sektör aktörleri algoritmik bir profillemeye sistemi satmamalı veya konuşlandırmamalıdır.

³⁹ A/HRC/39/29, paragraf 45; İş Dünyası ve İnsan Haklarına Dair Rehber İlkeler, İlke 17-21. Ayrıca bkz. Uluslararası Af Örgütü ve Access Now, Toronto Deklarasyonu: Makine Öğrenimi Sistemlerinde Eşitlik ve Ayrımcılık Görmeme Hakkının Korunması.

⁴⁰ Bkz. Toronto Deklarasyonu: Makine Öğrenimi Sistemlerinde Eşitlik ve Ayrımcılık Görmeme Hakkının Korunması.

68. Devletler, yapay zekâ ile bağlantılı ırk ayrımcılığı vakalarını ve ayrıca önleyici tedbirleri, yaptırımları ve ilgili kanuni çareleri belgelemeli ve Komiteye sundukları raporlarda bu bilgilere yer vermelidir.

69. İnsan hakları kurumları, Devletler, ulusal insan hakları kurumları ve sivil toplum örgütleri, çalışmalar yapmalı ve bunların sonuçlarını paylaşmalı, makine öğreniminin insan haklarına uygunluğu ve etik boyutları da dahil olmak üzere yapay zekâ kaynaklı ırk önyargılarını ele alan etkili tedbirlere dair iyi uygulamaları tespit etmeli, algoritmaların programlanması ve algoritma eğitimi süreçlerinde yorumlama veya şeffaflık bakımından ilgili kriterleri belirlemeli ve tüm bunları Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmeyi merkezine alan bir bakış açısıyla yapmalıdır.
